

УДК 811.111:[81'42+81'37

Н.П. Томасевич, канд. філол. наук, доц.,
М.М. Неврева, канд. філол. наук, доц.,
Л.Ю. Цапенко, канд. філол. наук, доц.,
 Одес. нац. політехн. ун-т

ПЕРСПЕКТИВА ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЕКСИКОНУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

Н.П. Томасевич, М.М. Неврева, Л.Ю. Цапенко. **Перспектива організації лексикону в процесі дослідження англомовного повідомлення.** Розглядається зв'язок концептуального моделювання з планом вираження системи фразеологічних одиниць (ФЕ) англійських текстів спостережуваної предметної області. Співвідносяться області і мікрообласті семантичного простору науково-технічної діяльності людини з реальним мовним вживанням ФЕ. Даються рекомендації як для зняття лексичної неоднозначності, так і для розпізнавання змісту повідомлення іншомовним реципієнтом.

Н.П. Томасевич, М.М. Неврева, Л.Ю. Цапенко. **Перспектива организации лексикона в процессе исследования англоязычного сообщения.** Рассматривается связь концептуального моделирования с планом выражения системы фразеологических единиц (ФЕ) английских текстов наблюдаемой предметной области. Соотносятся области и микрообласти семантического пространства научно-технической деятельности человека с реальным речевым употреблением ФЕ. Даются рекомендации как для снятия лексической неоднозначности, так и для распознавания смысла сообщения иноязычным реципиентом.

N.P. Tomasevich, M.N. Nevreva, L.E. Tsapenko. **Lexis organization prospect in the English message research process.** Connection of conceptual simulation with a phraseology unit (PU) system expression plan of the English text subject domain is examined. Semantic space areas and microareas of science and technology performance of a man are correlated with the PU real speech usage. Recommendations for both decision of lexical ambiguousness removal and for the message meaning recognition by a foreign recipient are given.

Існують різні шляхи організації лексикону в процесі дослідження мовного матеріалу та викладу групування лексико-фразеологічних ресурсів іноземної мови (субмови) з метою оптимізації декодування текстів іншомовним реципієнтом.

Якщо подавання лексикону в двомовних словниках у вигляді алфавітних списків передбачає тільки один принцип — алфавітний, то репрезентування словника за тезаурусним принципом ґрунтується на двох принципах — класифікаційному та алфавітному. Тезаурус — це семантичний словник, який є впорядкованим збірником термінів, що відображують сукупність знань людини усереднені даної предметної сфери і сховують перелік понять разом з їх інтерпретацією та відношеннями [1].

Укладання тезауруса предметної області — це лексико-семантична процедура, що спирається на модельне представлення, тобто семантичний простір тої предметної області, на обробку текстів якої націлена певна система (іншомовний реципієнт, ЕОМ) [2, 3]. Так, досліджений семантичний простір *науково-технічної діяльності людини* будується у вигляді тезаурусного представлення фразеологічних одиниць (ФО), актуалізованих у однорідній текстовій вибірці, що є чіткою системою семантичних ознак ФО і формується з таких підстав:

— оскільки формами існування матерії є простір та час, то ці категорії включаються до концептуальної моделі як провідні семантичні ознаки ФО науково-технічного повідомлення. У зв'язку з цим набір семантичних ознак ФО “локальність”, “темпоральність”, “конкретний неконкретний (абстрактний)”, “якість — відносність”, “відношення — невідношення” та ін. стають базовими;

— логіко-сміслові категорії та конструйовані на їх основі семантичні ознаки цілковитої предметної області засобом групування семантичних ознак ФО дають задовільний результат побудови тезауруса при використанні функціонально-комунікативного фразеологічного підходу до лексико-семантичного аналізу текстів, виявлення смислових інваріантів, які включені у певний та коректно обмежуючий контекст і значення ФО — лінгвістичних об'єктів вибіркової сукупності. Виявляється, що мінімальним контекстом текстових сегментів, які мають підлягати

семантичному аналізу, є реалізовані ФО в англійських науково-технічних текстах. Такі підстави забезпечують виділення переважної кількості ознак, необхідних для формування семантичного простору модельованих текстів. При системному упорядкуванні ознак у тезаурус і користувались системними властивостями ФО, тобто їх здатністю до ієрархізації й класифікації при-таманних тільки їм власних семантичних ознак, що виводяться дедуктивним шляхом з загальних логіко-сміслових категорій.

Поданий фрагмент моделі тезауруса науково-технічної діяльності людини в англійському текстовому середовищі орієнтовано на семантику субмови, яка реалізована у аналізованих текстах, а одержаний лінгвальний продукт на основі ФО описує семантичний простір об'єктів, дій та властивостей (див. таблицю). Слід підкреслити, що сконструйований тезаурусний семантичний простір являє собою лінгвістичну репрезентацію лише частини ієрархічної архітектури цілкової тезаурусної сітки і є суто мовним продуктом, який стає прикладом для подальшої формалізації.

Фрагмент моделі тезаурусу науково-технічної діяльності людини

<i>СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТІВ</i>	<i>СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ ВЛАСТИВОСТЕЙ</i>	<i>СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ ДІЙ</i>
<p>1. конкретний — building blocks; electrochemical byproducts; drawing boards; a laptop computer;</p> <p>1.1. тіло — an external magnet; microwave transmitters; infrared telescope; fusion reactors; physical review letters; etc.</p> <p>1.2. нетіло — European space agency; a crystalline structure; far-infrared wavelengths; of the background light field etc.</p> <p>⇒1.2.1. місце — market place; Content-Description header field; a dozen different places; the starter drive; reference point etc.</p> <p>1.2.2 адміністративно-географічний об'єкт — HARVARD PRINCETON; HARVARD-SMITHSONIAN center; the CERN council etc.</p> <p>.....</p>	<p>1. власне ознаки — linear white space; characteristic blue colour; lightly doped Lamellar copper; optical properties; ⇒</p> <p>⇒ 1.1. оцінювальна ознака — seriously defective; particularly advantageous; obviously important; less critical; ⇒</p> <p>⇒ 1.1.1. позитивна оцінка — good basic science; particularly advantageous; secure and reliable stockpile; surely right;</p> <p>1.1.2. сильна позитивна оцінка — cheap high quality versatile analogue building-block; very useful terminals;</p> <p>1.1.3. несильна позитивна оцінка — pretty close; pretty good; etc.</p> <p>1.1.4. негативна оцінка — completely incorrect information</p> <p>.....</p>	<p>1. відношення — have a morphism $f: x \rightarrow y$ in C; ⇒</p> <p>⇒1.1. операційність — make an object disintegrate; ⇒</p> <p>⇒1.1.1. переміщення об'єкта — remove metal in; ⇒</p> <p>⇒1.1.1.1. передавання об'єкта — pass air one way but not the other; send (by fax) text; deliver the message;</p> <p>1.1.1.2. непередавання об'єкта — receive ATP funding;</p> <p>1.1.1.3. відчуження об'єкта — pick up the tab; captured ten samples; has taken the Intel 8051 microcontroller;</p> <p>1.1.1.4. невідчуження об'єкта — give a unique identifier; contribute equally to (the density in); put your program disk into; puts the file in (the root directory); etc.</p> <p>.....</p>

Матеріал оброблених англійських науково-технічних текстів свідчить, що їх нелінійне представлення на рівні ФО для тезаурусного викладу змістового образу повідомлення становить базовий лінгвальний продукт для трансформації у базу знань інформаційно-довідкової інтелектуальної системи, підвищує модульний виклад змісту елементарних ситуацій у сфері науково-технічної діяльності людини. В той же час наше дослідження показало, що ФО науково-технічних текстів не визначають всі семантичні ознаки в групах **об'єкти**, **дії**, **властивості** як клас понять “картини світу”, а лише вибірково та ситуативно-орієнтовано. Така здатність ФО подавати модульно структуру тексту дозволяє реципієнтові визначати інформаційно-змістовий аспект повідомлення, а саме:

— характер викладу фактів, подій, якість та властивість повідомлюваного факту (виклад, опис, аналіз, класифікація, зіставлення фактів);

— відношення автора до сутності повідомлюваного, зокрема виклад подій в об'єктивній формі оповіді чи коментування не лише фактів дійсності, але й своєї оцінки та суб'єктивного подання предмету опису;

— інтенцію мовленнєвого акту — тлумачення, пояснення, рекомендації, спростування, схвалення/несхвалення, вдячність (спонсорам, інвесторам).

ФО англійських науково-технічних текстів не визначають такі типові ситуації оточуючої дійсності, як біографія та її виклад, характеристика індивідуальності людини, предметів, що не охоплюються семантичним простором науково-технічної діяльності людини; мета мовленнєвого акту в ситуаціях повеління, наказу, команди, вказівок, вимог, благання, настановлення, умовляння, винесення вироку, догани, висловлення компліментів.

Структура тезауруса демонструє кількість можливих “вузлів” доступу до фразеологічного складу певної субмови в широкому її розумінні. Цей факт є вагомим аргументом на користь тезаурусного моделювання текстів на рівні ФО для системної організації й демонстрації модульної структури тексту.

Оскільки для реципієнта в процесі декодування тексту всі ФО виступають в тісному взаємозв'язку, маємо право припустити, що організація й подавання лексикону модульно у вигляді тауруса (понятійного фразеологічного словника-мінімуму) може бути одним з найбільш ефективних шляхів для оптимізації декодування текстової професійно-орієнтованої інформації. Такий понятійний словник-мінімум уміщує і втілює в реальні автентичні словесні форми для тої чи іншої області знань, де кожне поняття відбивається різними ФО та відношеннями між ними. Це впливає із структури моделі тауруса, основні частини якої є:

— класифікаційна, що складається як схема, яка розділяє всю сукупність понять на крупні понятійні зони;

— перелік всіх понять кожної зони згідно з логіко-семантичним (змістовим) принципом;

— ідеографічна частина, де під кожним поняттям групуються ряди ФО, що співвідносяться з ним;

— покажчик номера/адреси ФО й основного поняття.

Практичне використання тезаурусної класифікації дає можливість точно маркірувати зв'язки ФО типу “рід — вид”, “ціле — частина”, “система — елемент”, “загальне — окреме”.

Література

1. Караулов, Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю.Н. Караулов. — М.: Наука, 1981. — 363 с.
2. Лесохин, М.М. Введение в математическую лингвистику / М.М. Лесохин, К.Ф. Лукьяненко, Р.Г. Пиотровский. — Минск: Наука и техника, 1982. — 263 с.
3. Кожина, М.Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими / М.Н. Кожина. — Пермь: Наука, 1972. — 395 с.

Рецензент д-р пед. наук, проф. Південоукр. нац. пед. ун-ту Яворська Г.Х.

Надійшла до редакції 22 квітня 2010 р..